

SİVAS YÖRESİ KÖY SEYİRLİK OYUNLARINDA HALK BİLİMSEL ÖĞELER VE CİNSELLİK

*Yrd.Doç.Dr. Zekiye ÇAĞIMLAR

İnsanoğlu doğar doğmaz, yeme, içme, korunma ve barınma içgüdüğü yüzünden doğa olayları ile karşılaşır. Zaman içinde doğanın kendi içindeki varlıklarını tanıdı. Bu tanıma, insanoğlunu evrendeki varlıklarla, maddi ve manevi bir bağ kurmasına neden oldu. Bu bağın ilk aşaması da “taklit” olmuştur. Yaşayabilmek için avlanan ve avlandığı hayvanın ruhunu kovduğuna inandığı için de etrafında ettiği dansın taklit edilmesi, çeşitli doğa olaylarına karşı gösterdiği tepkinin ya da doğa olaylarının yansıtılmasının oluşturduğu taklitler böylece ilk dram sanatının çekirdeğini oluşturmuştur. Mistik bir özellikle başlayıp sonra törensel boyuta gelen dramların bir kısmı, zaman içinde evrimini sürdürerek “oyun” özelliğini almıştır.

İnsanlığın taklitle başlayan, ilkel düşünüşten mitosa ve oradan zihinsel düşünceye varan inançlara ve törenlere bağlı temsillerin Türkler arasında da olmaması imkansızdır. Eski Türklerin sosyal yaşantısı içinde yer alan Totemizme ve Şamanizme bağlı temsil niteliği taşıyan şölen(kurban ziyafeti), sığır(genel av törenleri) gibi kökleşmiş ve sistemleşmiş törenler dram sanatının da kaynağını oluşturmuştur(1). Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türkler, zaman içinde gelişip sistemleşmiş dram sanatını da kültürleri içinde taşıyarak getirmişlerdir. Dram sanatı Anadolu'da gelişimini Türklerin bu coğrafyada karşılaştıkları ve yaşadıkları kültür etmenleri çerçevesinde oluşturmuştur. Bu etmenler 1. Yer, 2. Soy, 3.Osmanlı İmparatorluğu, 4.İslâmiyet, 5.Batılılaşma olarak gruplandırılabilir (2).

Anadolu'da yaşamış eski uygarlıkların da, Türk kültürünün ve Türk tiyatrosunun oluşmasında büyük etkisi vardır. Köylerin yüzyıllar boyunca, kentlerden kopuk olarak yaşamlarının sürdürmeleri nedeniyle, eski uygarlıklardan gelen bir çok törenler günümüze kadar korunabilmiş, Türk köylüsünce sürdürüle gelmiştir. Bu bolluk törenleri ve seyirlik oyunlarının gereçleri, anlamları, amaçları zamanla değişmişse de geleneklerine sıkı sıkıya bağlı Türk köylüsü bunları saklayıp korumakta titizlik

*Çukurova Üni. Eğitim Fak. İlköğretim Böl. Öğretim Üyesi

göstermiştir. Bu yer faktörü gibi soy faktörü de Türk soyunun Türkçe konuşması, Orta Asya ve şaman inançlarının Anadolu Türklerinin kültürlerine taşınmasını sağlaması yönüyle etkili olmuştur. Türkler Anadolu'ya gelirken dinlerini değiştirmişler ancak dillerini korumuşlardır. Bugün yaygın biçimde kullanılan “oyun” sözcüğü de Orta Asya'dan gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun üç kıtada kurdukları imparatorluk içinde yaşayan çeşitli halkların ve etnik grupların kültür alış verişi, Türk dram sanatının gelişmesinde önemli unsur olmuştur. Türklerin İslâmiyet'i benimsemesiyle de, İslâm kültürünün etkisi altına girmesi ya da en azından etkilenmesi kaçınılmazdır. Böylelikle İslâmiyet'in kabulüyle yalnızca dinsel kültür değil, buna bağlı olarak İran ve Arap kültürü de Türkler üzerinde etkili olmuştur. Ancak dinin etkisi, getirdiği çeşitli konulardaki yasaklar açısından , Türk dram sanatında geliştirici değil, geciktirici bir unsur olmuştur. Batılılaşma ise Türk dram sanatının günümüzdeki uygulamasında en önemli unsur olmakla birlikte, konumuz olan köy seyirlik oyunları açısından etkili olduğunu söylemek güçtür(3).

Köy seyirlik oyunları, daha çok köy çevrelerinde, yılın belirli günlerindeki törenlerle, düğünlerde, eğlence amacıyla kış gecelerinde oynanan dramatik bir kanava üzerine kurgulanmış oyunlardır. Anadolu'da köy seyirlik oyunları, kış yarısı hayvanların yavrulaması, bitkisel yaşamın uyanması ya da uykuya dalması, hayvanların çiftleşmeleri gibi olgulara yönelmiştir. Törenler ya kışın geçmesi yani ölmesi ya da yazın bitiminde yani ölümünde görülmektedir. Kışın öldürücülüğünü ve yazın kuraklığını değiştirip, baharla yaşam getiren Ana-Gelin'ne Sümerler'de , Akadlar'da da rastanıyor. Ana-Oğul, Astarte-Adonis, İsis-Osis'dir. Anadolu köy seyirlik oyunları, ister bu bolluk törenlerinin kalıntısı olsun, ister bu kalıntıların sonradan biçim, öz, amaç değiştirmiş çeşitlemeleri olsun, isterse de daha çok şakalaşma, oyalanma için önceki örnekler uyarınca sonradan düzölmüş oyunlar olsun, Anadolu'da bunların tümüne “oyun çıkarma” denmektedir. Bu oyun çıkarma geleneği için önemli bir nokta, öz tem olarak Anadolu'da aynı konu ya da izleneğin çeşitli yerlerde çok önemsiz farklarla oynanır olmasıdır. Bunun nedeni, ritüele dayanan oyunların evrensel söylence ve simgesel sözlü gelenekten kaynaklanmasıdır (4).

Köy seyirlik oyunlarında, genellikle oyuncular profesyonel değildir. Bu iş için belirli oyun yerlerine rastlanmaz. Ancak kılık değiştirme, kişileştirme, maskeler, müzik, kimi doğmaca, kimi ritüel gereği kalıplaşmış söyleşmelere rastlanır. Köy seyirlik

oyunlarının çoğunluğu çevre hayatından alınan konulardan oluşur. Bunlar oyuncular tarafından kurgulanır. Yazılı metin olmadığı için de doğaçlama şeklinde oynanmaktadır. Köy seyirlik oyunlarının oyuncuları genelde erkeklerdir. Bununla beraber çok basitleşmiş şekilleriyle çocukların geleneklerine girmiş olanları, artık dram öğelerini yitirmiş olarak bulunduğu gibi bazı kadın toplantılarında (özellikle düğünlerde), kadınların kendi aralarında çıkardıkları oyunlar da vardır. Erkeklerin oyunlarında kadın rollerini ses ve kılık değiştirmiş erkekler oynarken, kadın oyunlarında da erkek rolleri aynı şekilde kılık ve ses değiştirmiş kadınlar tarafından oynanmaktadır. Köy seyirlik oyunlarının pek çoğuna çalgı takımı da katılır. Erkeklerin oyunlarında ağırlığı davul-zurna alırken, kadın oyunlarında daha çok kullanılan tef ya da darbukadır. Müzikler oyunların belirli bölümlerinde vardır. Bütün bu sıralanan özellikleri şıklarla belirtecek olursak şu şekildedir :

1. Sahnesiz tiyatrodur
2. Yazılı bir metni yoktur belli bir kanava konu etrafında oynanır
3. Şarkı, dans ve söz oyunları başlıca niteliklerindedir
4. Gerçekçi değillerdir
5. Açık biçim, göstermecî, soyutlaştırma gibi belirli yöntemleri vardır
6. Kişiler karakter boyutu göstermez, kalıplaşmış tiplerdir
7. Oyunların düğün, bayram gibi belirli günleri ya da ilkbahar, sonbahar gibi belirli dönemleri vardır
8. Doğuşu ritüeldir (5)

İçeriklerine ve sahneleniş biçimine göre köy seyirlik oyunlarını gruplandırdığımızda ise:

1. Güldürücü
2. Acıklı
3. Sessiz (samıt, lâl)
4. Bebek (kukla)
5. Hayvanları taklit oyunları şeklindedir

Köy seyirlik oyunlarının büyük bir çoğunluğunu güldürücü oyunlar oluşturmaktadır. Bu oyunlarda, eğlenmek ve vakit geçirmek düşüncesine uygun olarak güldürme, alay, mizah, eleştiri, hiciv göze çarpar. Güldürürken ders veren didaktik konularla trajedi unsuru taşıyanlar da aynı amaca yöneliktir. Bir çeşit pandomim niteliği

taşıyan sessiz oyunların örneği çok azdır. Bebek oyunları ise günümüzde çok sık karşılaşılan bir oyun türü değildir. Daha çok çocukları oyalamak için ya da çocukların kendi aralarındaki eğlencelerinde kalmıştır. Köy yaşamında insanlar kadar önemli olan hayvanlar, seyirlik oyunlar içinde de önemli yer tutmaktadır. Bu oyunlar genellikle hayvanları taklide yöneliktir. Taklit edilen hayvanlar vahşi hayvanlar olabilir. Bunlar ayı, domuz, tilki, kirpi, kartal gibi hayvanlardır. Evcil hayvanlardan da en çok kullanılanı keklik, ceylan, deve, at, eşek, katır, koyun, keçi, köpek, inek, tavuk ve kazdır. Bu hayvanları oyuncular taklit ettikleri gibi, oyunun gereğine göre canlı hayvanlar da oyunun içinde yer alabilirler (6).

Köy seyirlik oyunlarının nitelikleri ne derece sade olursa olsun, çevrenin sahne hayatına olan ihtiyacını karşılamak, kusurları ortaya koymak suretiyle düzeltilmesini, meziyetleri övmek suretiyle de yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Böylece toplumsal düzen anlayışını sosyal ve geleneksel işleyişi eğlendirirken öğretme işlevini üstlenmiş olur. Bir yerde köy seyirlik oyunları bireyleri bir araya getirirken, toplumsal bağı güçlendirip, doğayla barışıklığı sağlarken kişi kadar toplum için doğanın da önemini vurgulamaktadır.

Köy seyirlik oyunları, köyde herkesin katkılarıyla hazırlanan bir tören niteliğindedir. Genel olarak oynanacak oyunun kanavasını önceden belli olduğu için oyuncu sayısı da neredeyse sabittir. Fakat kimi zaman neredeyse tüm köyün oyuna katıldığı da olmaktadır. Hazırlık aşamasında iş birliği ve iş bölümü vardır. Bu iş bölümü, oyun alanını ve malzemeleri hazırlama, makyaj yapma, oyun idareciliği yapma, ve oyunculuk şeklindedir. Oyuncular genellikle köyün gençleri ya da orta yaşlılarıdır. Bunların içinde en tecrübelisi oyunun temel karakterini de oynayarak bu şekilde oyunun yönetimini de sağlamış olur. Oyun mekanının belli bir ölçüsü yoktur. Mekan, daha çok hava durumuna göre belirlenir. Uygun havalarda köyün düz arazisinde oynanan oyunlar, soğuk ya da yağışlı havalarda köyde bulunan en uygun kapalı mekanda oynanmaktadır. Oyunda kullanılacak dekor, kostüm, aksesuar gibi malzemeler imece usulü hazırlanmaktadır. Oynanacak tipin karakteristik özelliğini göstermek için yapılacak makyaj yani yüz yazmada kadın makyaj malzemeleri kullanıldığı gibi, saç ve sakal için pamuk, keçe, arap tipini yapmaya yüzü boyamak için kömür, is kullanılmaktadır.

Köy seyirlik oyunları, yurdun her yerinde görülen, çoğu zaman törensel nitelik taşıyan toplumsal ve sosyal bir olaydır. Her yöre kendine özgü oyunlar ürettiği gibi,

ortak tema üzerine oynanan oyunlar, ağırlı oluşturmaktadır. Köy seyirlik oyunlarının sergilenmesi, şehre uzak olan köylerde daha yaygındır. Kültürel olanaklara daha geç sahip olan köyler, sahip oldukları geleneksel değerleri daha uzun süre korumaktadırlar. Sivas da Anadolu'da köy seyirlik oyunlarını canlı halde sürdüren birkaç yöreden birisidir. Yaptığımız yazılı kaynak taraması sonucunda Sivas yöresinden 23 tane köy seyirlik oyunu tespit edilmiştir.

Sivas yöresinden derlenen oyunlara bakıldığında, uzunluk kısalık olarak değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Aynı oyun farklı yörede, farklı uzunlukta oynanırken, aynı yörede farklı zamanda oynandığında da farklı uzunluk ortaya çıkabilmektedir. Bunun nedeni aynı kanavanın üzerine doğaçlama oynanmasıdır. Oyunlar konu bakımından çeşitlilik gösterse de içlerinde yer alan ortak tema cinsellik olarak kendini göstermektedir. Bazen de oyunların temel konusu cinsellik olabilmektedir. Örneğin Madımak ile Tezek oyununda , Aşık oyununda konu cinsellik üzerine kuruludur. Cinsellik kadın erkek ilişkisi şeklinde olduğu gibi, Namaz Kıldırma oyununda olduğu gibi erkek erkeğe ilişki ya da Çepiç Teke, Çulluk Hindi oyunlarında olduğu gibi hayvanların cinsel ilişki taklidi ile, Değirmen Döndürme oyununda olduğu gibi de hayvanlarla insanların girdiği cinsel ilişki şeklinde de olabilmektedir. Sivas köyleri de, diğer köyler gibi yaşamlarını oyunlarına yansıtmışlardır. İstekleri, zevkleri, ihtiyaçları, meslekleri bu oyunlarda yer almıştır. Kimi oyunlarda okumanın değeri anlatılırken, kimi oyunlarda yoksulluktan bal çalma konu edilmiştir. Evlilik, çift eşlilik, ailenin önemi, değinilen konulardandır. Her şey bir doğallık içinde gösterilmiş, hatta ölümün bile kaçınılmaz bir olay olduğu kabullenilmiş ve fazla üzüntüyle karşılanmaması gerektiği işlenmiştir. Bunlar doğanın döngüsünü kabul etmiş olmanın verdiği bir rahatlaktır.

Oyunların dili son derece canlı, yaşayan ve günlük dildir. Oyunların diyalogları günlük konuşma dilinin rahatlığı içindedir. Oyuncular sanat kaygısına düşmedikleri için, kanavaya uygun olarak içlerinden geldiği gibi konuşmaktadırlar. Bu da oyunlara sıcaklık ve samimiyet katmaktadır. Kalıp sözler, yöresel ya da genel deyimler kullanılmış, türkülerle oyunların durgunluğu giderilmiştir. Aslında hiçbir oyun durgun değildir. Oyuncuların makyajları, oyun öncesi eğlence, oyun sırasında seyircilerin katılımları durgunluğu ortadan kaldırmaktadır. Türküler ise oyunun ritmini hızlandırmaktadır. Seçilen türküler de konuyla bağlantılıdır. Türkülerin, işlev olarak

önemli yer aldığı oyunlar özellikle sayalardır. Sayalar, bir kutlama töreni özelliği taşıdıkları için türküler de bu amaca hizmet etmektedir.

Oyunların biçim ve üslubuna bakacak olursak, giriş, gelişme, sonuç bakımından incelendiğinde, büyük bir çoğunluğunda tek cümleyle giriş yapıldığı görülmektedir. Elimizdeki oyunlar yazılı kaynak taraması sonucu elde edilmiştir. Bu nedenle oyunların anlatımı iki özellik göstermektedir. Ya derleyenin ağzından yazılmıştır ya da oyun oynandığı şekliyle değiştirilmeden aynen yazılmıştır. Derleyenin ağzından nakledilen oyunların dili ve anlatımı için bir şey söylemek mümkün olmamaktadır. Oyunlar genellikle iki kişinin diyalogu üzerine kuruludur. Oyuncuların rol dağılımları konusunda bir eşitlik söz konusu değildir. Çoğu zaman bir ya da iki cümleyle köy halkının da oyuna katıldığı görülür. Kalıp tipler, ana tipler ve köylünün de katılımıyla oyuncu kadrosu oldukça geniş olan oyunlarda dil esprili ve kinayelidir. Örneğin Ağaç Biçme oyununda görünüşte yapılan iş ağaç biçmedir ve cümleler de ağaç biçme üzerine kuruludur. Fakat cümleler öyle davranışlarla ifade edilmektedir ki her cümle aslında erotizm içeren bir anlama bürünmektedir. Oyunda, oyuncunun erkeklik organı budak olarak gösterilir ve uzunca bir konuşma bu budak üzerine yapılır, budak koparılmaya çalışılır. Daha sonra ağaç olarak gösterilen oyuncu yere ters yatırılır, ağacın üzerine tam uzanan bir diğer oyuncu da rendeleme işlemi yapar gibi gösterip aslında yapmak istediği cinsel birleşmeyi anlatmaktadır. Bunu yaparken kullandığı cümleler hep ikincil erotizm içeren anlamdadır. Dili oldukça sade olan Aşık Oyunu'nda iki çocuğun aşık oynaması konu edilmektedir. Fakat burada da olay sonuçta cinselliğe bağlanıp kazanıp kaybedenlerin babalarının hayvan benzetmeceli cinsel birleşme yapmasına karar verilir ve uygulanır. Çocuk oyunu şeklinde oynanmasına rağmen büyükler tarafından oynandığı için dili son derece açık saçıktır. Madımak Tezek Oyunu da dil yönünden oldukça açık olan oyunlardan birisidir. Oyunlar içinde erotizm ögesi taşımayan nadir oyunlardan birisi Yemeni Kıyılama Oyunu'dur. Oyun yemeni tamiri üzerinedir, gülme unsuru yemeni oyuncunun ayağından çıkarılmadan yapılması üzerine oluşturulmuştur.

Oyunları konularına göre gruptandırarak olursak :

1. Erotik oyunlar : Aşık Oyunu, Madımak Tezek Oyunu, Ağaç Biçme Oyunu, Çepiç Teke Oyunu, Çulluk Hindi Oyunu, Dana Yayma Oyunu, Değirmen Döndürme Oyunu, Namaz Kıldırma Oyunu,

2. Hayvan ve Eşya Taklidi Oyunlar : Çepiç Teke Oyunu, Çulluk Hindi Oyunu, Ağaç Biçme Oyunu, Bezir Yağı Çıkarma Oyunu, Değirmen Döndürme Oyunu
3. Ölüp Dirilme Kız Kaçırma Oyunları : Bir Gelin Lazım Oyunu, Kız Kaçırma Oyunu, Topal Oyunu, Saya, Saya Gezme, Şişman Oyunu
4. Mesleki Oyunlar : Dana Yayma Oyunu, Kalaycı Oyunu, Kalaylama Oyunu, Yemeni Kıyılama Oyunu, Bezir Yağı Çıkarma Oyunu, Ağaç Biçme Oyunu, Bal Alma Oyunu
5. Saya : Saya, Saya Gezme, Şişman Oyunu

Aynı oyun birden çok gruba girmektedir. Çünkü bir oyun içinde güncel hayat içinde yer alan konular, tek bir konu çerçevesine sıkıştırılmadan ve doğaçlama yapıldığı için verilebilmektedir.

Oyunları halk bilimsel yönden tek tek değerlendirecek olursak içinde yörenin sosyo-kültürel yapısına ait pek çok öge kendini göstermektedir.

Aşık Oyunu, yoğun bir erotizim ögesiyle yüklüdür. Bu erotizim hayvanların çiftleşmelerinin oyuncular tarafından yansıtılması şeklindedir. Kişiler, köy yaşamlarının içinde gördükleri bu çiftleşme şekliyle cinsel birleşme yapmaktadırlar. Köy yaşamında hayvanların cinsel birleşmeleri sık görülen bir olay olduğundan, bunun kalabalık önünde oynanması, uygulanması aykırı olarak görülmemektedir. Sosyal hayat içinde çeşitli nedenlerden dolayı görülen kız kaçırma ve bu şekilde evlenme, kişilerin sosyal özentileri (apartman katı isteme) gibi halkı ilgilendiren olay ve temalar da oyunda yer almıştır. Aynı oyunun içinde çocukların oynadıkları aşık oyununu, yörede bulunan azınlıkların isimlerini (Kirkor, Serkis) de görmekteyiz. Kalıp söz ve deyimler, yöresel konuşma oyun içinde çokça kullanılmıştır (alırken iyi de verirken mi kötü, erkek adamım erkekçe oynayalım, harçlık etmek, hile hurda yok, kıza hovardalık, para pul, razı pazar aldım ben de, var bi bok işin nettin gene, utanmaz perdesiz adam, it gibi vermek, bakak, bele şeyler yapma, cerbi, diyom, ederik, getti, görmeyek, istiyon, neydek, yütölmek)

Ağaç Biçme Oyunu'nda yine cinsellik ön plandadır. Odunculuk zanaatı üzerine kurulu olan oyun daha çok eyleme yönelik olduğu için konuşma azdır.

Bal Alma Oyunu'nda hırsızlık konu edilmiştir. Balcılık zanaatının üzerine kurulu olan oyunda kalıp söz ve deyimler çok sık kullanılmıştır (Allah be., Allah onun belasını vermiş, arayıp da bulamadığım bir iş, aslanım, başına kakıç, ben bu işten

yetişmeyim, tenezül etmek, biz bu balı yemeden başkasına haram, gözünü seveyim, hafiften gidip işi keşliğe bırakmak, kim var kim yok, kulak misafiri olmak, kurban olmak, parasız pulsuz kalmak, tam adamına çatmak, tartıp düşünmek, yiyen yiyene gitmek).

Bezir Yağı Çıkarma Oyunu'nda, bezir yağı çıkarma işlemleri detayıyla anlatılırken yöresel bir meslek olan bezir yağcılığı da nasıl yapıldığı anlatılarak mesleğin tanıtımı yapılmaktadır.

Bir Gelin Lazım Oyunu'nunda, köy seyirlik oyunlarının temel hareketlerinden oyuncuların birbirine dayak atması en çok görülen eylemdir. Günlük yaşamın içinde sık görülen bir eylem olduğu için, bu davranış seyirciler tarafından yadırganmamaktadır. Yine sık görülen oyun tiplerinden Arap oyununun temel kişisidir. Oyun, köy seyirlik oyunlarının karakteristik tiplerini barındırdığı gibi, karakteristik eylemleri de göstermektedir ki bunların içinde önemli olan ölüp-dirilme olayı bu oyunda yer almaktadır. Oyunda lakap takma olayı da yer almakta, tiplerden birine Minti lakabı takılmaktadır.

Çepiç Teke Oyunu ve Çulluk Hindi Oyunu'nda hayvan taklitli cinsellik yine ön plandadır. Burada oyuncular hayvan kılığındadır.Çepiç Teke Oyunu'nda tekerleme de yer almaktadır(Benim sana verdiğim neydi?/ Yarım kete/ Sen bir çepiç ol, ben bir kete).

Dana Yayma Oyunu'nda cinsellik kelimelerin ya yanlış söylenişine ya da kelimenin mecaz anlamının erotik çağrışım yapması üzerine kuruludur (seni bir evde oturturuk/ seni kelimesi sana şeklinde ima edilmekte sana'ya yakın söylenmektedir). Dinsel öğe olarak murdar olmak yer almaktadır. Geçiş dönemlerinden doğumun da anlatıldığı oyunda zanaat olarak çobanlık ele alınmıştır. Kelimelerin yanlış anlaşılması sağlanarak erotik çağrışımlar oluşturulmuştur. Kalıp söz, deyim ve yöresel konuşma oyununun bütününe hakimdir (acıdan kırılmak, Selamnaleyküm, Aleyküselam, bualek tutmak, köyün en sakallısı, elim ayağım bir Mürsel'im, hakkını kesmek, havanın karışması, turp gibi olmak, ahacık şurda, annacında, baş çıkar, bir urupluğa arpa, de, diyo, gette sor, görüktü, murdarı da mismili de, sayak).

Değirmen Döndürme Oyunu'nda cinsellik, eşekle cinsel ilişkiye girme şeklinde verilmiştir. Dinsel inanç öğesi olarak namaz kılma, namaz duaları, ezan okunması yer almıştır. Günlük yaşamın içinde yer alan öğelerden de tarlayı icara vermek, ortak

çalıştırmak kavramları yer almıştır. Yöresel isimlerden Çepit oyun tiplerinden birinin ismi olarak kullanılmıştır. Değirmencilik zanaatının yer aldığı oyunda, meslek aletlerinden kereteden kötürgüden de bahsedilmektedir. Oyunda yöresel konuşma da zengin bir şekilde yer almaktadır (arpa koyuyum, başına çepit, bu yannı mıdır?, depe, donuz, dölbentten süzmek, icar, üyütmek). Gülme Oyunu'nda ise yöresel konuşma olarak sadece (la) ünlem olarak yer almaktadır.

Hacı Baba Oyunu'nda güldürme unsuru olarak oturacakken altından tabure çekmek, yüze un, su püskürtmek gibi şakalar yer almaktadır. Köy seyirlik oyunları temel tiplerinden Arap, Gelin bu oyunun da temel tiplerindedir. Günlük hayat içinde yer alan kızı kaçırp onunla evlenme, hacı olma gibi olaylar yer almaktadır.

Hacca Gitme Oyunu'nda dinsel inanç ögesi olarak Hacc'a gitme yer alırken, İstanbul'a Gitme Oyunu'nda iş ya da alış veriş için İstanbul'a gitme olayı ele alınmıştır. Her iki oyunda da bir yere gidene sipariş verme vardır. Hacca Gitme Oyunu'nda (Allah işini rast getirsin) kalıp sözüne rastlanmaktadır.

Kalaycı Oyunu'nda, geçiş dönemlerinden askere gitme ve ölüm konu edilmiştir. Gülmece unsuru bir oyuncunun yellenmesi, konuşmaların yanlış anlaşılması (öte tarafa gidiyor/eyi getsin nasılsa akşama gelir) ile sağlanmıştır. Yöresel isimler yanında kullanılan lakaplar da yer almıştır (Çınar, Güllü, Döndü, gobel, Çınarın sümbülü, kenef müdürü, pislik gülü, su bülbülü, yavuklu, züppe). Kaynana gelin ilişkisi oyunun içinde yer alan önemli bir unsurdur. Çobanlık ve kalaycılık zanaatının işlendiği oyunda, zanaatın aleti körük, usta çırak kavramı da ele alınmıştır. Sosyal özlem olarak da astsubay olmanın ne kadar önemli olduğundan bahsedilmekte, şehirde yaşamış, çalışmış kişinin paralı olduğu düşünülmemekte, bu nedenle şehire gitmek özlem olmaktadır. Köyde sürüsü olan delikanlının itibarının çok olması da gençlerin sürü sahibi olma özlemini doğurmaktadır. Oyun uzun olduğu için kalıp sözler ve yöresel konuşmalar yönünden oldukça zengindir (Allah'ın sevgili kuluymuş ki dünyada çekmeden öldü, Allah rahmet eylesin, Allah geride kalanlara ömür versin, arkasına nişadır sürülmüş eşek, avrat dadlıdır, başın sağolsun, ağzını açıp dinlemek, bi yol uğramak, büyükşehir görmüş olmak, biz zevkimize bakalım, çalışan kazanır, çek şimdi acısını, de Allah aşkına, dilinin altında bir şey olmak, ekmek parası, ekmeğini kazanmak, gusura bakmak, golay gelsin usta, içten sevinmek, miyadı dolmak, halt etmek, ömrü bu gadarmış, öbür tarafa gitmek, selamınaleyküm, aleyküm selam, sıkılma

çekinecek ne var, üstüne düşmek, yaşı dolmak, ağnamam, yoğsam, döl, ehbab, emme, nasılsam, gah, heç, güzel, gapdırırh, mehelsimek). Oyunda türkü olarak söylenen iki de dörtlük yer almaktadır :

I.

Bakır kaplar kalaylansın
Şu odada bir mum yansın
Uyuyan bahtım uyansın
Ah ana beni eversene, ana beni eversene

II.

Kalaycılar kalay yapar
Bakırları gümüş yapar
Ana, ana niye verdin beni kalaycıya
Kap kalaylamıyor, yama yamıyor vay...vay.....

Kap Kalaylama Oyunu'nda geçiş dönemlerinden ölüm ele alınmıştır. Kalaycılık zanaatının konu edinildiği oyunda, günlük yaşamın içinde karşılaşılan iki kadınla evli olma, çırak, usta, müşteri ilişkisi, anne, baba, gelin ilişkisi de yer almaktadır. Kalıp sözler ve yöresel söyleyiş yönünden oyun oldukça zengindir(harmandan harmana gitmek, helal kazan helal ye, eysi sağlık, getir gene yaparık, kalay mı aşılıyon metel mi çalıyon, o yanna atak hele, sesi neye çıhmıyor heç).

Kız Kaçırma Oyunu'nda dayak atma ve dans etme gibi gülmece unsurları kullanılırken, seyirlik köy oyunlarının temel tipi Arap ve Dede de oyunda temel unsur niteliğindedir. Oyunda günlük hayat içinde yer alan kız kaçırarak evlenme olayı da yer almaktadır.

Madımak Tezek Oyunu'nda cinsellik ön plandadır. Evlenmek isteyen yetişkin iki kız kardeş ve evlilik isteği konu edinilmiştir. Belirli bir yaşa gelindiğinde cinsel isteklerin olması ve bunu tatmin yolu anlatılırken mizah önemli bir öge olarak kullanılmıştır (hararetin varsa bir sürümde ne kadar yen, ya bacı acık iştahım var sen üç tutamı yiyince ben senden gelişatlıyım). Geçiş dönemlerinden evliliği ele alırken, günlük yaşamın içinden de köy yaşamında akşam davarın gelmesi, ağıla götürülmesi, madımak ve tezek toplamak, çeyiz parası biriktirmek konu edilmiştir. Çobanlık zanaatının da yer aldığı oyun uzun olduğu için kalıp söz, deyim ve yöresel konuşma çok fazla yer almıştır (Allah'ını seversen, ne yüzle varmak, babayiğit, bir madımak var

ki deve ayağı gibi, gelişatlı olmak, hararetli olmak, iki satır konuşmak, kocaya varmak, kendini maniye söze vermek, vız gelip tırıs gitmek, alak eve gelek, anamıza diyek, abovv, ben neydecem, dutam, ey nedek, heç, niyetleniyom). Oyunda konuya uygun iki tane de türkü de yer almaktadır :

I.

Madımak oylum oylum

Geliyor civan boylum

Civan boylum gelirse

Şen olur benim gönlüm

Canım madımak kız madımak

Kuş kuş yemlik kız madımak

Ebelik yemlik kız madımak

Gavurun kızı dön beri bak

Madımak eker oldum

Madımak eker oldum

Balınan şeker oldum

Dünyada ettiğimi ahrette çeker oldum

II.

Yüksek minareden attım kendimi

Yüksek minareden attım kendimi

Çok ağladım bulamadım kendimi

Çok ağladım bulamadım kendimi

Yar üstüne yar sevmedim el gibi

Namaz Kıldırma Oyunu'nda cami hocası ile köylü arasındaki ilişki ele alınırken, cemaatla namaz kılma, namaz kılarken yapılacak davranışlar anlatılmıştır. Hocanın cemaatti oynayan oyunculara tek tek namaz kılmayı gösterirken yaptığı erotik hareketler oyunun mizah unsurunu oluşturmuştur.

Üç tane Saya oyunu vardır. Bunlara Saya Gezmek de denilmektedir. Halk arasında davarın yüzünü görmek de denilen saya, her yıl koyunların kuzulamalarına 50 gün kala

yani şubat ayının 21 ile 28'inde yapılan tören de diyebileceğimiz köy eğlencesidir(7)(8). Amaç koyunların rahat kuzulamalarını , sütlerinin bol ve bereketli olmasını dilemektir. Belirli gün içinde köyün delikanlıları saya gezmek için toplanırlar. İçlerinden birini kahya seçerler. Onun görevi bütün işleri organize etmektir. Sayanın genel oyun tipleri Arap, Gelin, Muhtar, Tilki, Şişman'dır. Genellikle kahya seçilen kişi Arap tipini oynamaktadır. Saya oyunları ölüp-dirilme motifi üzerine kurulmuştur. Oyunlarda ya gelin ölüp, Arap'ın gayretiyle dirilmesi şeklinde ya da Arap'ın ölüp Gelin'in ağlayıp Arap'ı dirilmesi şeklinde olur. Bazen de Tilki ölür, Gelin, Tilki'nin ağzına evlerden toplanmış yemişlerden vererek, onun dirilmesini sağlar. Kimi zaman da köyün delikanlıları Gelin'i kaçırlırlar. Saya oyunu başladığında oyun tipleri, kostümlerini giyerek, türküler eşliğinde evlere baskın niteliğinde girerler büyük bir gürültü ve telaş içinde girilen evlerden yiyecek alınır. Yiyecek istenirken ve alındıktan sonra grup tarafından "Alaaa Heeey" diye nara atılır. Yiyecekler un, bulgur, yağ, yumurta vs. dir. Bu yiyecekler köyün meydanında toplanıp pişirilerek türküler, şarkılar eşliğinde, yakılmış ateşin etrafında yenir. Saya gezilirken söylenen türkülerden bazıları şunlardır :

I.

Hey! Kayadan.... kayadan....

Yılan aktı kayadan

Açlığımızdan gelmedik

Oyunumuz vardı Saya'dan

(Töremiz vardı Saya'dan)

Alaheyyy diyelim arkadaşlar

Alaheyyy!

Hey! Hu muydu hu muydu?

Ayran mıydı, su muydu?

Elden ele geldiğimiz

..... Ağa'nın evi bu muydu?

Alaheyyy diyelim arkadaşlar

Alaheyyy!

Davarın yüzü yetti
 Kuzunun tüyü bitti
 Ne kaldı, ne kalmadı?
 50 gün kaldı, kalmadı
 Alahey diyelim arkadaşlar
 Alaheyyy!

II.

Çatma çattım çatmaya
 Çatma yere batmaya
 Yağ vermeyen avratlar
 Kocası ile yatmaya

III.

Ne kaldı ne kaldı
 Elli gün kaldı
 Faşır faşır sağarlar
 Gümbür gümbür yayarlar
 Şu oğlumuza şu kızımıza diye sayarlar

Topal Tahta Oyunu'nu kız kaçırma, ölüp-ölüp dirilme motifi üzerine kurulmuştur. Geçiş dönemlerinden evlilik anlatılırken, düğün içinde yer alan kişiler(sağdıç) ve düğünün merasimsel işleyişi ve mizah unsuru olarak da gelini kaçırma yer almıştır. Bacağa takılan tahta ile topal taklidinin yapılması da toplumun sakata bakış açısını değerlendirmektedir.

Yemeni Kıyılama Oyunu'nda yemenicilik zanaatı konu edilmiştir. Usta-çırak ilişkisi etrafında gelişen oyunda oyuncular genellikle bu işi bilen kişilerden seçildikleri için, yemeninin tamirinin nasıl yapıldığı da ayrıntılı olarak verilmektedir. Usta musta değil sadece/ çırakların eline versin ağustosta tekerlemesinin de yer aldığı oyunda kalıp söz ve deyim oldukça çok olarak kullanılmıştır(Selaminaleyküm, Aleykümselem, bu kadar ustaya avele ettirmek el şaşkınlığına delalet etmek demektir, çiviler muhkem olsun yerinde, fazla baş ağrıtan işler, usta usta diye keçi bucuğuna derler).

SONUÇ:

Bugün sahip olduğumuz her kültürel değer, kökenini kimi zaman yüzlerce yıl öncesine ve birden fazla coğrafyaya dayamaktadır. Köy seyirlik oyunları da Orta Asya'dan Anadolu'ya, beyliklerden imparatorluğa, imparatorluktan, cumhuriyete Türklerin tarihsel, kültürel süreçleri içinde yüzlerce yıldan, binlerce kilometreden günümüze kadar varlığını etkilenerek, etkileyerek, geliştirerek sürdürmüştür. Orta Asya'da sığır ve şölen törenleri Türk kültürünün içindeki dram sanatının kaynağını oluşturmuştur. Anadolu'ya gelen Türkler, İslâmiyet'in, eski Anadolu uygarlıklarının, imparatorluğun etkileriyle, köy seyirlik oyunlarının biçim ve içeriğini geliştirip zenginleştirmişlerdir.

Günümüzde oynanma yaygınlığı azalan köy seyirlik oyunları, varlığını canlı olarak Anadolu'nun birkaç yerinde korunmaktadır. Sivas, köy seyirlik oyunlarının gittikçe daha az oynanmasına rağmen, hala kültürünün içinde oyun çıkarmayı yaşatan yörelerimizdendir. Özellikle yılın belirli günlerinde oynanan oyunlar, yöre kültürünü, sosyo-ekonomik yapısını, hayata bakış açısını, yaşam tarzını, yöresel konuşma biçimini yansıtarak yörenin kendini anlatmasını sağlamaktadır. Kadın- erkek arasında kaç-göç olayı fazla olmadığından, günlük hayatın içinde hayvanların da insanlar kadar önemli rolleri olmasından, bu nedenle hayvanların her türlü davranışlarının çok erken yaşlardan itibaren görülmesinden ve oyunların kendi doğasından gelen rahatlıktan dolayı Sivas yöresi oyunlarında erotizmi ağırlıklı olarak görmekteyiz. Doğayla iç içe olan yaşam, doğanın kurallarını da yasaklamadan kabul etmeyi getirmiştir. Bu nedenle oyunlarda cinsellik, kimi zaman kelime oyunları ile verilirken, çoğu zaman cinsel birleşmenin taklidi şeklinde de kendini göstermektedir. İnsan hayatında ne varsa, oyunlarda da bunlar vardır. Yörede sık rastlanılan geçim kaynakları çobanlık, değirmencilik, hocalık, yemeni tamirciliği, kalaycılık, bezir yağcılığı zanaatlar olarak yer almaktadır. Çocuk oyunları, tekerlemeler, türküler, atasözleri, deyimler, kalıp sözler, yöresel söyleyişler, geçiş dönemleri ve bu dönemde uygulanan törenler, dinsel inançlar, yöre sebzeleri, yemekleri, gelin-kaynana ilişkisi, iki eşlilik gibi geleneğin, inancın, günlük yaşamın içinde insanı ilgilendiren her kavrama köy seyirlik oyunları ayna tutmaktadır. Bunu yaparken geleneğin aktarımını, sosyal kuralları davranış biçimlerini de göstererek eğlendirirken eğitmek işlevini de taşımaktadır. Bezin yağının çıkarılması, yemeninin tamiri yapılırken zanaatların tanıtımı yapıldığı kadar, gençlere meslek kapıları da gösterilmektedir. İki eşlilikte, gelin-kaynana , hoca-cemaat ilişkisinde yapılması ve yapılmaması istenen davranışlar didaktik olmadan izleyenlere verilmektedir.

Sivas, metropolleşmenin daha ağır yaşandığı bir yöre olması nedeniyle köy seyirlik oyunlarını hala bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle de oyunlarda yörenin halk kültürü kendini oyunlarda gösterebilmektedir.

DİPNOTLAR:

1. ELÇİN, Şükrü(1977): Anadolu Köy Orta Oyunları, Ankara, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, s.33
2. AND, Metin(1985): Geleneksel Türk Tiyatrosu, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, s.9
3. AND: A.g.e., s.10
4. AND: A.g.e., s.11
5. ÇAĞIMLAR, Zekiye(1990): Sivas Yöresi Köy Seyirlik Oyunlarında Halk Bilimsel Öğeler, Adana, Çukurova Üni. Fen- Edebiyat Fak. Bitirme Tezi, s.13
6. ÇAĞIMLAR: Ag.t., s.15
7. ÇAĞIMLAR: A.g.t., s.16
8. ELÇİN, Şükrü(1977): Anadolu Köy Orta Oyunları, Ankara, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, s.42

OYUNLARIN ALINDIĞI KAYNAKLAR:

1. Ağaç Bıme Oyunu, Bal Alma Oyunu, Bezir Yağı ıkarma Oyunu, epi Teke Oyunu, ulluk Hindi Oyunu, Hacca Gitme Oyunu, Kap Kalaylama Oyunu, Şişman Oyunu : (Sivas, ŐarkıŐla, GümüŐtepe Köyü), Nurhan Karadağ(1978), Köy Seyirlik Oyunları, Türkiye İŞ Bankası Kültür Yayınları
2. AŞık Oyunu, Dana Yayma Oyunu, Değirmen Döndürme Oyunu, Gülme Oyunu, Kalaycı Oyunu, Madımak İle Tezek Oyunu, Namaz Kıldırma Oyunu, Őaya Gezme, Yemeni Kıyılama Oyunu: (Sivas, ŐarkıŐla, GümüŐtepe Köyü), Nurhan Karadağ(1975), Tiyatro AraŐtırmalar Dergisi, Dramatik Köylü Oyunları zel Sayısı, Ankara ni. D.T.C.F. Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü Yayınları
3. Bir Gelin Lazım Oyunu, Hacı Baba Oyunu, Kız Kaçırma Oyunu, Topal Tahta Oyunu: (Sivas, Ortakent, Kplce Köyü), Metin And(1985), Geleneksel Türk Tiyatrosu, İnkılâp Kitabevi